

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ
وَالَّذِي يُضَوِّتُ النَّجْمَ
وَالَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَّاحَ
وَالَّذِي يُنَزِّلُ الْمَطَرَ
وَالَّذِي يُحْيِي الْمَوْتَى
وَالَّذِي يُخْرِجُ الْحَبَّ
وَالَّذِي يُخْرِجُ النَّخْلَ
وَالَّذِي يُخْرِجُ مِنَ
التَّنَائِبِ الْمَاءَ الْيَسِينِ

WAP 11/1 0 0

21.7

دانشگاه الزهراء
دانشکده الهیات

پایان نامه

جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد
رشته علوم قرآن و حدیث

عنوان

زمینه‌ها و پیامدهای گناه در زندگی دنیوی انسان از منظر قرآن

استاد راهنما

دکتر سهیلا جلالی کندری

استاد مشاور

دکتر فاطمه علایی رحمانی

دانشجو

ندا توسلی پور

۱۳۸۶ / ۱۱ / ۰۵

شهریور ۸۶

۶۰۷۵

تقدیم به

عزیزانی که دعای خیرشان بدرقه راهم بوده و هست.

تشکر و سپاس

حمد و ثنا خداوندی را سزااست که علم را به معرفت زیور داد و این گونه انسان را اشرف مخلوقات قرار داد؛
همو که ادای شکرش را هیچ زبان و دریای فضلش را هیچ کران نیست و اگر در این وادی هستیم همه محبت
اوست.

بر خود لازم می‌دانم مراتب سپاس و قدرانی خویش را از زحمات مشفقانه استاد محترم سرکار خانم دکتر
جلالی ابراز دارم که راهنمایی این رساله را پذیرفتند و از ابتدا تا انتهای این پژوهش، صبورانه یاریگر و مشوق
من بودند.

نیز برخورد فرض می‌دانم از دقت نظر و راهنمایی‌های ارزنده استاد محترم سرکار خانم دکتر علایی رحمانی
که زحمت مشاوره را به عهده داشتند، سپاسگزاری کنم.

از خداوند منان خواستارم همه کسانی را که در انجام این رساله مرا یاری کرده‌اند، در سایه لطف و محبت
بی‌کرانش سلامت و موفق بدارد.

در نهایت از همسرم که در مرارتهای انجام این پژوهش همراه و شریک من بود و همیشه در سایه زحمات
بی‌دریغ و بی‌منت او هستم، تشکر و سپاس گزاری می‌کنم .

چکیده

برای دستیابی به سعادت دنیوی و اخروی می‌بایست به فرامین الهی جامه عمل پوشاند. این فرامین به دو دسته کلی قابل تقسیم است؛ اول انجام کارهای خیر و دوم پرهیز و اجتناب از گناهان. ما در این رساله به بررسی قسمت دوم پرداخته‌ایم و مبنای کار خود را قرآن کریم قرار داده‌ایم زیرا این کتاب آسمانی کلام مستقیم حق تعالی است و هیچ مرجعی جز پروردگار عالمیان قادر نیست سرانجام انسانی را که پا در ره عصیان نهاده است به تصور کشد؛ از این رو قرآن کریم بارها با دقت قرائت شد و تمام آیات مرتبط با این بحث جمع آوری و سپس در سه عنوان کلی زمینه‌ها و بسترهای گناه، انواع گناهان و عواقب و پیامدهای گناه در زندگی دنیوی انسان دسته بندی شد و در نهایت با استمداد از کتابهای لغت معتبر در رابطه با قرآن کریم و نیز تفاسیر مهم قرآنی به بررسی و بسط آیات مربوط پرداختیم.

در انجام این پژوهش دریافتیم که در نگاه قرآنی از مهمترین زمینه‌ها و بسترهای گناه فریفته شدن به زندگی دنیا و نعمتهای آن، جهل و سطحی نگری و غفلت و فراموشی است و نیز غضب پروردگار، لعن الهی، مرض و قساوت در قلب، واقع شدن تحت سنت املاء و استدراج و دچار شدن به مصیبت از جمله مهمترین پیامدها و تبعات دنیوی گناه است.

شایان ذکر است از میان آیات قرآن کریم بیست و هشت عنوان کلی گناه استخراج کردیم که بسیاری از این عناوین خود شامل زیر بخش‌های متعددی بودند از آن جمله تکذیب، کفر، صد راه خدا شدن و

کلید واژه‌ها: گناه، زمینه گناه، پیامد گناه، جهل، کفر، غضب الهی.

کلیات طرح

۱ مقدمه
۲ مسأله پژوهش
۲ پرسش‌های پژوهش
۳ اهداف پژوهش و ضرورت آن
۳ فرضیات پژوهش
۳ پیشینه پژوهش
۴ تبیین واژه‌ها

فصل اول: زمینه‌های گناه

۷ مقدمه
۷ ۱-۱ - فریفته شدن به زندگی دنیا و نعمتهای آن
۱۰ ۱-۱-۱ - وفور نعمت و رفع گرفتاری
۱۱ اموال و اولاد از مصادیق بارز نعمتهای دنیوی
۱۳ ۱-۱-۲ - سلب نعمت
۱۴ ۱-۱-۳ - زیاده خواهی
۱۷ ۱-۲ - جهل و سطحی نگری
۲۱ ۱-۳ - غفلت و فراموشی
۲۳ ۱-۳-۱ - غفلت از روز حساب
۲۵ ۱-۳-۲ - غفلت از آیات و نشانه‌های الهی
۲۵ ۱-۳-۳ - غفلت و فراموشی از خدا و یاد او
۲۶ ۱-۴ - تفرقه

فصل دوم: انواع گناهان

۳۱ مقدمه
۳۱ ۱-۲ - تکذیب
۳۳ ۱-۲-۱ - تکذیب آیات
۳۴ ۱-۲-۱-۱ - تکذیب معجزه پیامبران
۳۵ ۱-۲-۱-۱-۱ - تکذیب معجزات پیامبر اکرم (ص)
۳۶ شیوه‌های کفار و مشرکین در تکذیب قرآن
۳۶ الف) استهزای آیات
۳۷ ب) نسبت‌های ناروا به قرآن
۳۸ ۱-۲-۱-۱-۱ - تکذیب معجزات حضرت موسی (ع)

۳۹ ۲-۱-۱-۱-۱-۳ - تکذیب معجزه صالح نبی
۴۰ ۲-۱-۱-۲ - تکذیب نذر
۴۱ ۲-۱-۱-۳ - تکذیب پیامبر
۴۳ شیوه‌های تکذیب رسولان الهی
۴۴ الف) استهزا
۴۵ ب) نسبت‌های ناروا
۴۵ ب - ۱ - دروغگو نامیدن پیامبر
 اتهام به حضرت محمد(ص) در زمینه
۴۶ افترا بستن به خداوند متعال
۴۷ ب - ۲ - ساحر و دیوانه نامیدن پیامبر
۴۹ ج) تهدید و تصمیم سوء علیه پیامبر
۵۰ ۲-۱-۲ - تکذیب جهان آخرت
۵۱ ۲-۱-۲-۱ - امید نداشتن به لقای آخرت و تکذیب آن
۵۱ ۲-۱-۲-۲ - تکذیب بعث و حیات دوباره
۵۲ ۲-۱-۲-۳ - انکار جزای اخروی
۵۳ ۲-۱-۳ - تکذیب خدا و نعمتهای الهی
۵۴ ۲-۲ - کفر
۵۷ ۲-۲-۱ - کفر به خدا
۵۷ ۲-۲-۲ - کفر به آیات و نشانه‌های وجود خداوند
۵۸ ۲-۲-۳ - کفر به نبوت
۵۹ ۲-۲-۴ - کفر به شریعت
۶۰ ۲-۲-۵ - انکار معاد
۶۰ ۲-۲-۶ - کفران نعمت
۶۱ ۲-۲-۷ - ارتداد
۶۳ ۲-۲-۸ - نفاق
۶۵ ۲-۲-۹ - دشمنی با خدا و رسول او
۶۷ ۲-۳ - شرک
۶۹ ۲-۴ - تبعیت و تقلید کورکورانه از آباء و اجداد
۷۰ ۲-۵ - بهانه تراشی به منظور عدم پذیرش حق
۷۴ ۲-۶ - شک
۷۷ ۲-۶-۱ - شک در مورد قرآن کریم
۷۸ ۲-۶-۲ - شک در مورد قیامت
۷۹ ۲-۶-۳ - شک در مورد نزول عذاب در این دنیا
۷۹ ۲-۷ - کتمان حق

۸۲ ۲- ۸- صد راه خدا شدن
۸۵ اعمال و روشهای منحرف کنندگان از راه خدا
۸۵ الف) قرار دادن شریک برای خدا
۸۶ ب) مشغول کردن مردم به سخنان باطل
۸۶ ج) مجادله بدون علم
۸۷ د) افترا بستن به خدا
۸۷ ه) بذل مال
۸۷ و) تلاش به منظور نابود کردن حجت‌های الهی
۸۸ ز) منحرف کردن از عبادت در مسجد الحرام
۸۹ ح) ترغیب به عمل ناشایست
۹۱ ۲- ۹- ولی قرار دادن شیاطین و پیروی از آنان
۹۶ ۲- ۱۰- مجادله و محاجه
۱۰۰ ۲- ۱۱- تعدی از حدود الهی
۱۰۱ ۲- ۱۱- ۱- ترک واجبات
۱۰۱ ۲- ۱۱- ۱- ۱- سستی در اقامه نماز و یا ترک آن
۱۰۴ ۲- ۱۱- ۱- ۲- پرداخت نکردن زکات
۱۰۴ ۲- ۱۱- ۱- ۳- خودداری از جهاد در راه خدا
۱۰۶ ۲- ۱۱- ۱- ۴- امر به معروف و نهی از منکر نکردن
۱۰۶ ۲- ۱۱- ۱- ۵- قطع رحم
۱۰۷ ۲- ۱۱- ۲- انجام محرمات
۱۰۷ ۲- ۱۱- ۲- ۱- عهدشکنی
۱۰۸ ۲- ۱۱- ۲- ۱- عهدشکنی یهود
۱۰۹ ۲- ۱۱- ۲- ۲- عهدشکنی نصاری
۱۰۹ ۲- ۱۱- ۲- ۲- خوردن اموال به باطل
۱۱۰ ۲- ۱۱- ۲- ۱- دزدی
 ۲- ۱۱- ۲- ۲- بازپس گرفتن به ناحق مهریه همسران
۱۱۱ مطلقه
 ۲- ۱۱- ۲- ۳- خوردن سهم میراث دیگری به همراه سهم
۱۱۱ خویش
۱۱۱ ۲- ۱۱- ۲- ۴- کم فروشی
۱۱۲ ۲- ۱۱- ۲- ۵- خوردن اموال یتیم به ناحق
۱۱۲ ۲- ۱۱- ۲- ۶- رباخواری
۱۱۲ ۲- ۱۱- ۳- تعدی به تحذیر پیامبر
۱۱۳ ۲- ۱۱- ۳- ۱- کشتن ناقه صالح

فهرست مطالب

صفحه

۱۱۳ ۲-۱۱-۲-۳-۲- فرمان نهر طالوت
۱۱۳ ۲-۱۱-۲-۴- تعدی به حرمت روز شنبه
۱۱۴ ۲-۱۱-۲-۵-ظهار کردن همسر
۱۱۶ ۲-۱۲- فساد
۱۱۷ ۲-۱۳- قتل
۱۱۸ ۲-۱۳-۱- قتل پیامبر و رسول الهی
۱۱۹ ۲-۱۳-۲- قتل فرزند
۱۲۰ ۲-۱۳-۳- قتل نفس
۱۲۱ ۲-۱۴- ارتباطهای نامشروع جنسی
۱۲۲ ۲-۱۴-۱- زنا
۱۲۴ ۲-۱۴-۲- لواط
۱۲۴ ۲-۱۴-۳- مساحقه
۱۲۵ ۲-۱۵- مکر و کید
۱۳۰ ۲-۱۶- دروغگویی
۱۳۲ ۲-۱۶-۱- سوگند بر کلام دروغ
۱۳۲ ۲-۱۶-۲- شایعه پراکنی
۱۳۳ ۲-۱۶-۳- ادعای الوهیت
۱۳۳ ۲-۱۶-۳-۱- نمرود
۱۳۴ ۲-۱۶-۳-۲- فرعون
۱۳۴ ۲-۱۶-۴- دروغ بستن به دیگری
۱۳۴ ۲-۱۶-۴-۱- دروغ بستن به خدا
۱۳۶ ۲-۱۶-۴-۱-۱- شرک
۱۳۶ ۲-۱۶-۴-۱-۲- ادعای نبوت از جانب خداوند
۱۳۶ ۲-۱۶-۴-۱-۳- جعل حکم
 ۲-۱۶-۴-۱-۴- نسبت دادن مطالبی به خداوند بدون علم
۱۳۹ و آگاهی
۱۴۲ ۲-۱۶-۴-۱-۵- تحریف
۱۴۳ ۲-۱۶-۴-۲- دروغ بستن به انسان
۱۴۵ ۲-۱۷- دوستی با غیر مسلمانان
۱۴۶ ۲-۱۸- ریا
۱۴۷ ۲-۱۸-۱- ریا در انجام فریضه نماز
۱۴۷ ۲-۱۸-۲- ریا در جهاد
۱۴۷ ۲-۱۸-۳- ریا در انفاق مال

فهرست مطالب

صفحه

۱۴۸ کبر - ۱۹ - ۲
۱۵۰ تکبر - ۱ - ۱۹ - ۲
۱۵۲ استکبار - ۲ - ۱۹ - ۲
۱۵۲ استکبار از عبادت خدا - ۱ - ۲ - ۱۹ - ۲
۱۵۳ استکبار از پذیرش آیات و نشانه‌های الهی - ۲ - ۲ - ۱۹ - ۲
۱۵۳ استکبار در برابر رسول و فرستاده خداوند - ۱ - ۲ - ۲ - ۱۹ - ۲
۱۵۴ استکبار و عدم پذیرش قرآن کریم - ۲ - ۲ - ۲ - ۱۹ - ۲
۱۵۴ علو - ۳ - ۱۹ - ۲
۱۵۴ آزار رساندن - ۲۰ - ۲
۱۵۵ آزار پیامبر - ۱ - ۲۰ - ۲
۱۵۷ آزار مردم - ۲ - ۲۰ - ۲
۱۶۲ بخل - ۲۱ - ۲
۱۶۶ حسد - ۲۲ - ۲
۱۶۷ غیبت - ۲۳ - ۲
۱۶۹ اسراف - ۲۴ - ۲
۱۷۲ حرص و طمع - ۲۵ - ۲
۱۷۴ غلّ - ۲۶ - ۲
۱۷۵ ظنّ سوء - ۲۷ - ۲
۱۷۷ تجسس - ۲۸ - ۲

فصل سوم: پیامدهای گناه

۱۷۹ مقدمه
۱۷۹ ۱ - ۳ - عدم احباب پروردگار
۱۸۱ ۲ - ۳ - مشمول غضب و سخط الهی قرار گرفتن
۱۸۳ ۳ - ۳ - مشمول لعن پروردگار قرار گرفتن
۱۸۶ ۴ - ۳ - مورد اضلال الهی قرار گرفتن
۱۹۱ ۵ - ۳ - جاری شدن سنت املا و استدراج برایشان
۱۹۳ ۶ - ۳ - دست نیافتن به مغفرت الهی
۱۹۴ ۷ - ۳ - نابود شدن اعمال
۱۹۵ ۸ - ۳ - دچار شدن به خدا فراموشی و خود فراموشی
۱۹۷ ۹ - ۳ - زینت یافتن دنیا در نظر گنهکار
۱۹۹ ۱۰ - ۳ - هم نشین شدن شیطان با انسان
۲۰۰ ۱۱ - ۳ - مرض در قلب

فهرست مطالب

صفحه

۲۰۲ قساوت قلب	۳ - ۱۲
۲۰۳ شقاوت	۳ - ۱۳
۲۰۴ خسران	۳ - ۱۴
۲۰۶ «ذلّ» و «خزی»	۳ - ۱۵
۲۰۷ ایجاد عداوت و کینه در میان ایشان	۳ - ۱۶
۲۰۸ نداشتن یار و یاور	۳ - ۱۷
۲۰۹ دچار مصیبت شدن	۳ - ۱۸
۲۱۳ نتیجه‌گیری	
۲۱۵ فهرست منابع	

کلیات طرح

مقدمه

قرآن کریم بیش از هر چیز کتاب تربیت است و اگر گهگاه مطالب علمی، تاریخی و ... در آن دیده می‌شود در راستای اهداف تربیتی و هدایت آدمی به سوی فطرت پاک و مبدأ نخستین اوست و به همین مناسبت است که در جای جای قرآن، خداوند از خطاکاریهای انسان و غفلتهای او سخن به میان می‌آورد و گاه با بیان سرنوشت اقوام و گاه با زبان عتاب و گاه با زبان منطق و ... خطاهای انسان را به او گوشزد می‌کند؛ از این رو یکی از منابع مهم در راستای شناخت گناه و آنچه که زمینه‌های عصیان آدمی را فراهم می‌کند، کلام الهی است و مطمئناً هیچ مرجعی جز پروردگار عالمیان قادر نیست سرانجام انسانی را که پا در راه عصیان نهاده است به تصویر کشد. در این پژوهش سعی نگارنده بر آن است که در شناخت گناهان^۱ و عواملی که زمینه ساز آن است و آثار و عواقبی که در پی دارد، به قدر وسع و توان خویش از این کتاب آسمانی بهره گیرد.

می‌توان گفت در قرآن کریم هر جا سخن از عدم رضایت پروردگار یا عذاب در میان است، آن عمل در زمره معاصی محسوب می‌شود و علاوه بر آن، در برخی آیات تصریح شده است که آن عمل، خلاف تشریح الهی است و گاه با واژه‌هایی چون اثم، ذنب، وزر و ... مشخص کرده است که این اعمال در زمره معاصی می‌باشد. در این پژوهش نگارنده با تفحص مستقیم در آیات قرآنی، این آیات را استخراج و در گام بعد آن را در سه عنوان کلی زمینه‌ها، انواع و پیامدهای گناه دسته‌بندی نموده است و در هر سه بخش عمده کار را بر دو محور قرار داده است

۱. شایان ذکر است با توجه به عنوان پایان نامه، مسأله اصلی بررسی زمینه‌ها و پیامدهای گناه بوده است ولیکن در این راستا لازم به نظر می‌رسید انواع گناهان نیز بررسی شود تا مشخص گردد زمینه‌ها و نیز پیامدهای گناه مربوط به انجام چه گناهانی است. از این رو یک فصل از این رساله را که فصل کوچکی هم نیست به بررسی انواع گناهان اختصاص داده‌ایم.

اول بررسی لغات با استفاده از کتابهای لغت معتبر در رابطه با قرآن کریم و دوم بیان تفسیر آیات با گزارش از تفاسیر مهم در این زمینه.

اینک ذکر دو نکته خالی از فایده نیست اول آنکه در این پژوهش، در قسمتهایی که مفسران فراتر از معنای لغوی، تفسیری ارائه نداده بودند، نگارنده به ناچار به بحث کتابهای لغوی که مبحث در آن جامع تر و کامل تر بوده است، بسنده کرده است و دوم آنکه بعضی از مطالب، دو پاورقی جداگانه می‌طلبید نگارنده در این موقع از دو شماره پاورقی استفاده کرده است.

در پایان باید گفت گناه با روح آدمی همان می‌کند که سم مهلک با جان او. در اثر گناه، قلب می‌میرد و آثار انسان بودن از روح شخص رخت برمی‌بندد. آیات کلام الهی به هر بیانی به انسان گوشزد می‌کند که در دوری از گناه بیش از هر چیز، لطف عظیمی به خویشتن روا نموده‌ای و حتی اگر ثواب، عقاب، جهنم و بهشتی هم در کار نباشد چنانچه به فطرت انسانی خود رجوع کنی درمی‌یابی به خاطر انسان بودن و انسان ماندنت می‌بایست با تمام توان از افتادن در دام گناهان بگریزی تا هلاک نشوی.

پروردگارا به نور کلامت ما را از ظلمت گناهان برهان.

مسأله پژوهش

قرآن کریم به گونه‌های مختلف در قالب داستان، تمثیل و ... به گناه^۱ به عنوان عمده‌ترین مانع رشد و تعالی انسان و سیر الی الله او اشاره کرده است. گاه صراحتاً واژه‌هایی چون اثم، ذنب، عمل شر و ... را به کار برده است و گاه بدون به کارگیری صریح این واژه‌ها، عواقبی ناپسند را برای برخی کنش‌ها و اعمال انسان برشمرده است. شناخت گناه در حقیقت آسیب شناسی هدایت انسانها به صراط مستقیم است. این پژوهش در پی آن است تا با استناد به آیات قرآن، عوامل بستر ساز گناه و عواقب و پیامدهای دنیوی آن را مورد بررسی قرار دهد.

پرسش‌های پژوهشی

۱ - بسترها و زمینه‌های ارتکاب گناه کدامند؟ به عبارت دیگر انجام گناه مبتنی به چه بسترها و عواملی است؟

۱. گناه امر فرومایه و عمل ناخوشایندی است که انجام دهنده آن عذاب الهی و خواری شدیدی را متحمل خواهد شد. در این تحقیق گناه اعم از گناه دینی و گناه اخلاقی که در قرآن به آن اشاره شده است مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۲ - چه صفات رذیله‌ای پیامد گناه است؟

اهداف پژوهش و ضرورت آن

فهم عمیق علل و زمینه‌هایی که انسان را به سوی گناه سوق می‌دهد و فهم نوع بیان قرآنی در این باره و نیز تأثیر گناه در زندگی انسان از اهداف این پژوهش است تا در پی آن ان شاء الله زمینه مناسبی برای پرهیز انسان از گناه فراهم آید.

ضرورت این پژوهش در زمان حاضر که خویشتن داری از انجام گناه کم شده است و بعضاً برخی کارها، دیگر گناه تلقی نمی‌شود، کاملاً واضح است.

فرضیات پژوهشی

۱- جهل، غفلت، تفرقه و فریفته زندگی دنیا شدن از زمینه‌ها و بسترهای گناه است.

۲- برخی صفات رذیله مانند ستگدلی و کینه ورزی از پیامدهای گناه است.

پیشینه پژوهشی

مبحث گناه مبحثی است که در نگاه اول تصور می‌رود بحثی با پیشینه غنی از کار و پژوهش است اما با بررسی پژوهش‌های دینی و اخلاقی درمی‌یابیم به طور علمی در این مسأله پژوهش عمیقی صورت نگرفته است. از عمده کتبی که به بحث پیرامون گناه پرداخته‌اند می‌توان از «کیفر گناه و آثار و عواقب خطرناک آن» نوشته هاشم رسولی محلاتی، «گناه شناسی» محسن قرائتی و «غیبت و گناه چیست؟» عزالدین رضائزاد نام برد که اشکال عمده این کتب در این است که مخاطب آن عامه مردم می‌باشد و قاعدتاً با زبان و بیان متناسب با این سطح مخاطب نگاشته شده است و در حقیقت نمی‌توان آنها را در زمره کتب پژوهشی و علمی در بحث گناه به شمار آورد. کتاب دیگر در این موضوع «گناهان کبیره» عبدالحسین دستغیب است که در حقیقت معرفی گناهان کبیره است و از بررسی پیامدها و زمینه‌ها ذکری به میان نیست و گذشته از این ملاحظات که ذکر کردیم این آثار آنچنانکه مدنظر نگارنده است در پی بررسی نگاه خاص قرآنی به این مبحث نبوده‌اند به خصوص در دسته اول با توجه به مخاطب عامه به استنادات اجمالی قرآنی و روایی بسنده شده است.

البته در کتابی مانند «تفسیر موضوعی قرآن مجید» نگارش آیت الله جوادی آملی، به آثار و زمینه‌های گناه پرداخته شده است اما این مطالب اولاً در اکثر موارد پراکنده و در لابه‌لای مباحث اصلی دیگر است و ثانیاً موجز و خلاصه.

در میان پژوهشها و پایان نامه‌های قرآن در پی جستجو در سایت مرکز اسناد و مدارک ملی (به آدرس [HTTP://WWW.IRAN DOC.AC.IR/](http://www.iran.doc.ac.ir/)) دریافتیم که فقط دو پژوهش به نامهای «سنجش ثواب و گناه روان پس از مرگ» نوشته فاطمه جدلی و «گناه از دید ادبیات زرتشتی به فارسی» نوشته مهری عابدی انجام گرفته است که دومی هیچ ارتباطی به مبحث مورد نظر نویسنده ندارد و پژوهش اولی (سنجش ثواب و گناه روان پس از مرگ) اولاً در قلمرو ثواب و عقاب است و ثانیاً در حیطه آخرتی می‌باشد و آنچه نگارنده در پی بررسی آن است زمینه‌ها و پیامدهای گناه در زندگی دنیاست.

با این گزارش مشخص می‌شود، موضوع گناه موضوعی است با پیشینه ضعیف علمی و محتاج به کار و بررسی جدی. گذشته از این اساساً بررسی مسائل دینی حتی اگر به طور مکرر هم انجام شده باشد از ضرورت بررسی‌های نو و مجدد آن نمی‌کاهد چرا که اولاً بیان مطالب و مسائل دین باید متناسب با زمان و به دست پژوهشگران هر دوره زمانی انجام گیرد و ثانیاً نگاه هر انسانی با توجه به تفاوت پیشینه‌های ذهنی، قوت‌های علمی و نوع بیان هر فرد متفاوت خواهد بود. تفاوتی که مسائل دینی برای تبیین بهتر و بیشتر به آن نیازمند است.

تبیین واژه‌ها

اِثم، وزر و ذنب از مهم‌ترین واژه‌هایی است که در قرآن کریم دال بر گناه است. «اِثم» در اصل به معنای کندی و تأخیر برای خیر است،^۱ «وزر» باری سنگین از گناه است^۲ و «ذنب» تبعیت است با قیود تأخیر، اتصال و پستی.^۳

آقای مصطفوی در فرق میان این سه واژه می‌نویسد در «اِثم» نظر به قصور و کندی است، در «وزر» به سنگینی و تحمل آن و در «ذنب» نظر به تبعیت و پستی است.^۴

۱. مصطفوی؛ التحقيق فی کلمات القرآن الکریم، ج ۱، ص ۳۴.

۲. فراهیدی؛ کتاب العین، ج ۷، ص ۳۸۰.

۳. مصطفوی؛ التحقيق فی کلمات القرآن الکریم، ج ۳، ص ۳۳۴.

۴. همان.

صاحب الفروق فی اللغة در بیان تفاوت این سه واژه می نویسد «إثم» در اصل قصور و تقصیر است، «وزر» صاحب خویش را ثقیل می کند و «ذنب» به آنچه که ذم آن را تبعیت می کند، گویند.^۱

۱. أبو هلال عسگری، حسن بن عبدالله؛ الفروق فی اللغة، تحقیق جمال عبدالغنی مدغمش، چاپ اول، مؤسسه الرسالة، بیروت، ۱۴۲۲ هـ. ق، ص ۴۰۹ - ۴۱۰.

فصل اول

زمینه‌های گناه

مقدمه

ارتکاب گناه، غالباً معلول علل و عواملی است که می‌توان از آن با عنوان «زمینه‌های گناه» نام برد؛ غالب این زمینه‌ها، زمینه‌هایی است که انسان فراهم‌کننده آن است به عبارت دیگر منشأ هر گناه را در ابتدای امر باید در خود انسان و نگرشها و عملکرهای پیشین او جستجو کرد.

نگارنده به منظور گردآوری این فصل، ابتدا آیاتی که به نوعی بیانگر بسترها و زمینه‌های گناه بوده است را از قرآن کریم استخراج نموده است، سپس با توجه به کتابهای لغت تفسیری به بررسی و بسط این دسته از آیات پرداخته است.

۱ - ۱ - فریفته شدن به زندگی دنیا و نعمتهای آن

یکی از زمینه‌های گناه فریفته شدن به زندگی دنیا و نعمتهای زودگذر آن است. کسانی که به زندگی دنیا عشق می‌ورزند، آن را اختیار می‌کنند و آخرت را رها می‌سازند. زرق و برق دنیا آنها را می‌فریبد و ماورای این ظواهر را نمی‌بینند و از آن غافل می‌مانند؛ در قرآن کریم آیاتی هم چون آیات ذیل به این مطلب اشاره دارد:

﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا...﴾^۱ هود (۱۱): ۱۵

﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ...﴾^۲ اسراء (۱۷): ۱۸

﴿وَأثر الحياة الدنيا﴾^۱ نازعات (۷۹): ۳۸

۱. کسانی که زندگی دنیا و زیور آن را بخواهند.

۲. هر کس خواهان [دنیای] زودگذر است.

﴿الَّذِينَ يَسْتَحِبُّونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ...﴾^۲ ابراهیم (۱۴): ۳

﴿... تَحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ وَتَذُرُونَ الْآخِرَةَ﴾^۲ قیامت (۷۵): ۲۰ - ۲۱

آیات فوق شرح حال کسانی است که زندگی زودگذر (عاجله) و زرق و برق ظاهری دنیا هم چون پرده‌ای مقابل چشمان آنان قرار گرفته است و زندگی دنیا را در مقابل زندگی پایدار آخرت و رضای پروردگار اختیار کرده‌اند و به عبارتی آنان از روی جهل، ایمان آورنده به عاجله (دنیا) و تکذیب کننده آجله (آخرت) هستند.^۴ البته طبق آیه ۱۷ سوره اسراء معامله خداوند با این افراد چنین است که هر اندازه صلاح بداند از زندگی دنیا به آنها خواهد داد.^۵

طبق آیات قرآن کریم^۶ برگزیدن زندگی دنیا در مقابل آخرت موجب دلبستگی و وابستگی بیشتر به دنیا می‌شود. این افراد به جای آن که به آخرت راضی و دلگرم باشند، به زندگی دنیا راضی می‌شوند و به آن اطمینان می‌یابند، حال آن که زندگی دنیا مقصود بالذات نیست و باید از آن برای زندگی پایدار آخرت استفاده کرد.^۷ اختیار زندگی دنیا در مقابل آخرت بستری است که زندگی پست دنیا آنان را فریفته کند همان‌گونه که آیات ۷۰ و ۱۳۰ انعام این حقیقت را بیان می‌دارد: ﴿... وَغَرَّتْهُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا...﴾
در کتابهای لغت در رابطه با واژه «غَرَّ» آمده است:

۱. و زندگی پست دنیا را برگزید.

۲. زندگی دنیا را بر آخرت ترجیح می‌دهند.

۳. دنیای زودگذر را دوست دارید و آخرت را وا می‌گذارید.

۴. طبری، ابوجعفر محمد بن جریر؛ جامع البیان فی تفسیر القرآن، چاپ اول، دارالمعرفة، بیروت، ۱۴۱۲ هـ. ق، ج ۱۲، ص ۸ و ج ۲۹، ص ۱۱۸ و ۱۳۹. طوسی، محمد بن حسن؛ التبیان فی تفسیر القرآن، تحقیق احمد قصیر عاملی، دار إحياء التراث العربی، بیروت، بی تا، ج ۱۰، ص ۲۲۰.

طبرسی، فضل بن حسن؛ مجمع البیان فی تفسیر القرآن، چاپ سوم، انتشارات ناصر خسرو، تهران، ۱۳۷۲ هـ ش، ج ۱۰، ص ۶۰۱ و ۶۲۶ و ۶۶۰ و ج ۶، ص ۵۹۸. زمخشری، محمود؛ الکشاف عن حقائق غوامض التنزیل، چاپ سوم، دارالکتاب العربی، بیروت، ۱۴۰۷ هـ. ق، ج ۴، ص ۶۶۲. رازی، فخرالدین؛ مفاتیح الغیب، چاپ سوم، دار إحياء التراث العربی، بیروت، ۱۴۲۰ هـ. ق، ج ۶، ص ۳۲۷.

۵. ﴿مَنْ كَانَ يَرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ...﴾ اسراء (۱۷): ۱۸

۶. ﴿... وَفَرِحُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا...﴾ رعد (۱۳): ۲۶

﴿وَرَضُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاطْمَأَنَّنُوا...﴾ یونس (۱۰): ۷

۷. نک: طبری؛ جامع البیان فی تفسیر القرآن، ج ۱۱، ص ۶۲. طوسی؛ التبیان فی تفسیر القرآن، ج ۵، ص ۳۴۱. طبرسی؛ مجمع البیان فی تفسیر القرآن، ج ۵، ص ۱۴۰. زمخشری؛ الکشاف عن حقائق غوامض التنزیل، ج ۲، ص ۳۳۰. طباطبایی، سید محمد حسین؛ المیزان فی تفسیر القرآن، چاپ پنجم، مؤسسه النشر الإسلامی، قم، ۱۴۱۷ هـ. ق، ج ۱۰، ص ۱۵ و ج ۱۱، ص ۳۴۸.